

Parlamente ve Başkanlık Sistemiyle Yönetilen Ülkelerde İstikrar Durumu

H. Emre Bağce

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Öğretim Üyesi.

Özet

Bu makalede parlamente, başkanlık ve yarı başkanlık sistemiyle yönetilen ülkeler istikrar ve kırılabilirlik bakımından incelenmektedir. Bu şekilde, istikrar konusunda somut araştırma sonuçları üzerinden yönetim sistemlerinin niteliğine dair daha rafine bilgiye ulaşılması amaçlanmıştır. Çalışmanın ilk kısmında, dünyada hangi ülkelerin parlamente, hangilerinin başkanlık ve yarı başkanlık sistemleriyle yönetildiği incelenmektedir. Takip eden bölümde, istikrarı ölçmek için kullanılan göstergeler değerlendirilmiştir. Daha sonra ise Barış Fonu'nun hazırladığı 2015 Kırılabilir Devletler Endeksi'nde yer alan 178 ülkenin istikrar durumu siyasi sistemlere göre incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, parlamente sistemle yönetilen ülkelerde istikrarın daha yüksek seviyelerde olduğu; başkanlık ve yarı başkanlık ülkelerinin ise istikrar bakımından oldukça kırılabilir durumda bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler

Parlamente sistem, Başkanlık sistemi, Yarı başkanlık sistemi, Kırılabilir Devletler Endeksi, Ülkeler, İstikrar

Dünyada 200'e yakın ülke bulunuyor; bu ülkeler yönetim sistemleri bakımından belirli gruplara ayrılıyor. Siyaset bilimi literatüründe bir ayrımın göre, yönetimler monarşi veya cumhuriyet, başka ayrımlara göre demokratik veya otoriter/totaliter rejimler şeklinde sınıflandırılmaktadır.

Abstract

In this article, parliamentary, presidential and semi-presidential governments are examined in terms of their stability and fragility. Hence, through the concrete results of the analyses it is aimed to have more refined knowledge about the nature of political systems. In the first parts of the study, it is assessed in detail which countries in the world are governed by parliamentary, presidential and semi-presidential systems. Later, the categories and indicators that applied to measure stability and fragility of countries are reviewed. And finally, the stability levels of one hundred and seventy eight countries in the Fragile States Index (2015), which is carried out by the Fund for Peace, are analyzed in terms of political systems. According to the results of the study, it is found that stability in parliamentary countries is quite high but it is determined on the contrary that presidential and semi-presidential countries are in quite fragile conditions in terms of stability.

Keywords

Parliamentary system, Presidential system, Semi-presidential system, Fragile States Index, Countries, Stability

Giriş

Dünyada 200'e yakın ülke bulunuyor; bu ülkeler yönetim sistemleri bakımından belirli gruplara ayrılıyor. Siyaset bilimi literatüründe bir ayrımın göre, yönetimler monarşi veya cumhuriyet, başka ayrımlara göre demokratik veya otoriter/totaliter rejimler şeklinde sınıflandırılmaktadır. Antik dönemlerden itibaren yönetimlere dair monarşi, aristokrasi (bazen oligarşi) ve demokrasi ayrımı yaygın şekilde kullanılmaktadır. Aslında tüm bu ayrımlarda iktidarın dayandığı temel, halkın katılımı ve kamu yararı gibi hususlar belirleyici olmaktadır. Son birkaç yüzyılda cumhuriyetin yaygınlaştığı, yönetim sistemlerinin parlamenter veya başkanlık biçiminde tasnif edilmeye başladığı ve bu ayrımın giderek yerleştiği görülmüyor. Bazıları sınırlı, bazıları yerleşik demokratik nitelikler taşıyan ülkeler arasındaki bu ayrım esas olarak yürütmenin konumuna ve yasama ile ilişkilerine göre belirlenmektedir. Parlamenter, başkanlık veya yarı başkanlık arasında yapılan yönetim sistemlerine dair tercihler ve buna göre gerçekleşen siyasi kurumsallaşma biçimi o ülkedeki siyasetin işleyişini ve sonuçlarını derinden etkiliyor.

Bu makalenin ele aldığı meselenin yeterince açıklık kazanması için yönetimlere dair birkaç hususu başta belirtmek gerekir. Sembolik olarak krallık adını taşıyan İngiltere, Danimarka, İspanya, Malezya gibi ülkelerin monarşi değil, demokratik yönetimler olduğu not edilmelidir. Bu yönetimler sembolik olarak monarşi adını taşımakla birlikte, esas olarak yasama, yürütme ve yargı arasında denge ve denetim mekanizmaları oluşturmaları, yönetimi hukukun üstünlüğü ilkesine göre sınırlamaları nedeniyle fiili olarak ve gerçek mana-

da cumhuriyetlerdir. Bu çerçevede, literatüre uzak kimselerin parlamenter ve başkanlık ülkelerine dair değerlendirme yaparken, kavramları çoğunlukla birbirine karıştırdığı ve birçok durumda, bilerek veya bilmeyerek çarpıttığı gözlemlenmektedir. Başkanlık sistemi ve parlamenter sistem karşılaştırması yapılırken, işte tam bu noktada, sembolik olarak monarşi adını taşıyan yönetimler keyfi olarak ya parlamenter sistemin ya da başkanlık sisteminin içine veya karşısına konabilmektedir. Hâlbuki İngiltere, Danimarka, Hollanda, İsveç, Norveç gibi biçimsel ve sembolik olarak krallık veya Japonya gibi imparatorluk adını taşıyan ülkeler demokratik krallıklardır bu ve benzeri ülkeler parlamenter sistemle yönetilmektedir.

Parlamenter sistemde, yürütme parlamento içinden belirlenmekte, kabine parlamentoya karşı sorumlu kılınmaktadır. Genel olarak bakanlar ve özelde başbakan milletvekili oldukları için, başbakan eşitler arasında birinci rolü oynamaktadır. Bu durum beraberinde hükümet üyelerinin hem tek tek, hem de ortak sorumluluğunu getirmektedir. Cumhurbaşkanı parlamenter sistemde devlet başkanı sıfatıyla yasama-yürütme-yargı kuvvetleri arasında dengeleyici ve uzlaştırıcı bir rol oynamakta hem de yürütme içinde gücü dengelemek ve denetlemek için ayrıca sembolik bir rol oynamaktadır. Bu nedenlerle parlamenter sistemlerde cumhurbaşkanının rolü parlamenter sistemin beşiği sayılan İngiltere'de kral veya kraliçenin oynadığı role denk bulunmaktadır; sembolik, törensel, toplumda ve kurumlar arasında birleştirici, uzlaştırıcı bir konum. Yasama-yürütme arasında ve yürütmenin kendi içindeki bu tür yumuşak düzenlemelerden dolayı parlamenter sistemde yasama-yürütme ilişkileri esnektir. Parlamenter sistem ile başkanlık sisteminin farklarını görmek için başkanlık sisteminin ayırt edici özelliklerine bakmak gerekir: Başkanlık sisteminde yasama ve yürütme ayrı seçimlerle ve belirli süreler için belirlenir; bu sistemde başbakan başkanlığında parlamento içinden seçilen ve parlamentoya karşı sorumlu olan bir bakanlar kurulu bulunmaz, yani yürütme tek kişide toplanır. Yarı başkanlık sistemleri ise başkanlıktan ziyade parlamenter sistem içinde yer alır. Temel farklılığı yürütme içinde cumhurbaşkanı ile başbakan arasındaki güç dengesinin cumhurbaşkanı lehine ağırlık kazanmasıdır. Yani yarı başkanlık sistemlerinde cumhurbaşkanı sembolik olmaktan ziyade yürütmenin başı olarak etkili bir rol oynar. Başbakan ve bakanlar kurulu ikinci konumda kalır.

Parlamenter sistemde cumhurbaşkanı, Almanya ve İtalya'da olduğu gibi parlamento tarafından seçildiği gibi, Avusturya, İzlanda, Finlandiya gibi örneklerde olduğu gibi halk tarafından doğrudan seçimlerle de belirlenebilir. Bazı akademisyenler cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesini yarı başkanlık sistemi olarak sunma eğilimi göstermektedir; hâlbuki seçimden ziyade yukarıda belirtildiği üzere cumhurbaşkanının oynadığı rol parlamenter ve yarı başkanlık sistemi arasındaki farkı meydana getirmektedir. Hatta bir dönemler yarı başkanlık sistemi içinde sayılan Polonya ve Finlandiya gibi ülkelerin Avrupa Birliği sürecinde yarı başkanlıktan parlamenter sisteme geçişlerinin gösterdiği üzere, parlamenter ülkelerde sembolik monarşiler dışında meclis veya halk tarafından seçilen ve sembolik rol oynayan cumhurbaşkanları bulunmaktadır.

Parlamenter sistemde, yürütme parlamento içinden belirlenmekte, kabine parlamentoya karşı sorumlu kılınmaktadır. Genel olarak bakanlar ve özelde başbakan milletvekili oldukları için, başbakan eşitler arasında birinci rolü oynamaktadır.

Ülkelerin yönetim sistemlerine göre tasnif edilmesinde birçok güçlük karşılışmaktadır. Bunların başında ülkelerin yönetim sistemlerindeki değişiklikler gelmektedir.

Ülkeler ve yönetim sistemlerine dair Parlamenter Sistem mi, Başkanlık mı? başlıklı çalışmada ayrıntılı olarak yer alan tasnife göre, dünyada 193'ü bağımsız ülke sıfatıyla BM'ye üye olan, 199 ülkenin 86'sı parlamenter, 41'i yarı başkanlık, 59'u ise başkanlık sistemiyle yönetilmektedir; ülkelerin %43'ü parlamenter, %21'i yarı başkanlık, %30'u başkanlık sistemine sahiptir¹.

Bu çalışmada ülkelerin uyguladıkları yönetim sistemi ile yaşadıkları istikrar veya istikrarsızlık durumu arasındaki ilişki değerlendirilecektir. Yani hangi yönetim sistemindeki ülkelerin ne derece istikrarlı veya istikrarsız olduğu sorusuna cevap aranacaktır. Bu çerçevede, ilk olarak her bir yönetim sisteminde hangi ülkelerin bulunduğu ele alınacaktır. Ardından istikrarın ne olduğu ve uluslararası endekslerle nasıl ölçüldüğü değerlendirilecektir. Nihai olarak ülkelerin istikrar durumunu ölçen Kırılğan Devletler Endeksi'nde yer alan 178 ülkenin verileri yönetim sistemlerine göre ayrıştırılarak analiz edilecektir. Çalışmanın sonunda ise bulgular ana hatlarıyla değerlendirilecektir.

1. Parlamenter Sistemle Yönetilen Ülkeler

Ülkelerin yönetim sistemlerine göre tasnif edilmesinde birçok güçlük karşılışmaktadır. Bunların başında ülkelerin yönetim sistemlerindeki değişiklikler gelmektedir. Tarih ve tabiatla yaşanan değişiklikler gibi, bazen olağan bazen olağan dışı koşullarda ülkelerin yönetim sistemleri de değişmekte, dönüşmektedir. Bu hususta diğer bir güçlük mevcut tasniflerin bazen sınırlı düzeyde kalmasından bazen de hatalarla malul olmasından kaynaklanmaktadır. Mümkün mertebe güncel veriler dikkate alınarak yapılan tasnife göre, ülkelerin ağırlıklı kısmı parlamenter sistem ile yönetilmektedir. Aşağıdaki listeden takip edileceği üzere, başta Avrupa ülkeleri, Kanada, Japonya olmak üzere dünyada irili ufaklı pek çok ülke parlamenter sistemi benimsemiştir.

Liste 1. Parlamenter Sistemle Yönetilen Ülkeler

Almanya	Hindistan	Malta
Andorra	Hollanda	Marşal Adaları ²
Antigua ve Barbuda	Irak	Mauritius
Arnavutluk	İngiltere	Moldova
Avustralya	İrlanda	Monako
Avusturya	İspanya	Nauru ³
Bahamalar	İsrail	Nepal
Bahreyn	İsveç	Norveç
Bangladeş	İsviçre ⁴	Pakistan

1. Ülkeler ve yönetim sistemlerine dair ayrıntılı değerlendirme için bkz., H. Emre Bağçe, *Parlamenter Sistem mi, Başkanlık mı?: Yoksulluktan Hukukun Üstünlüğüne Ülkelerin Dünyadaki Yeri*, İstanbul: Gonca Yayınevi, 2016.

2. William Roberts Clark, Matt Golder, Sona Nadenichek Golder, *Principles of Comparative Politics*, 2. Baskı, Los Angeles, London, New York: Sage Publications, 2013, s. 465.

3. "Government", The Government of the Republic of Nauru, <http://www.naurugov.nr/government.aspx>, (Erişim: 4 Şubat 2016). Ayrıca, bkz. "Information about the President's Office", The Government of the Republic of Nauru, <http://www.naurugov.nr/government/the-president-s-office.aspx>, (Erişim: 4 Şubat 2016). Başbakan'ın başkan terimi ile anılıyor olması okuru yanıltmamalı. Ülke başkanlık sistemi ile değil, parlamenter sistem ile yönetilmektedir.

4. "Switzerland's Political System", *The Federal Council: The Portal of the Swiss Government*, <https://www.admin.ch/gov/en/start/federal-council/political-system-of-switzerland.html>, (Erişim: 2 Şubat 2016). Roberto Gándara Sánchez, "Parliamentary and Presidential Systems", *Puerto Rico Encyclopedia*, <http://www.encyclopediapr.org/ing/article.cfm?ref=13010903>, 11 Eylül 2014 (Erişim: 2 Şubat 2016).

Barbados	İtalya	Papua Yeni Gine	Yarı başkanlıkla yönetilen ülkeler büyük ölçüde Fransa, Portekiz ve geçmişte bu ülkelerin sömürgesi olan ülkelerden meydana gelmektedir.
Belçika	İzlanda	Saint Kitts ve Nevis	
Belize	Jamaika	Saint Lucia	
Birleşik Arap Emirlikleri	Japonya	S. Vincent ve Grenadinler	
Bosna Hersek	Kamboçya	Samoa	
Botsvana	Kanada	San Marino	
Bulgaristan	Karadağ	Singapur ⁵	
Butan	Kırgızistan	Slovakya	
Çek Cumhuriyeti	Kiribati	Slovenya ⁶	
Danimarka	Kosova	Solomon Adaları	
Dominika	Kuveyt	Tayland	
Estonya	Lesoto	Tonga	
Etiyopya	Letonya	Trinidad ve Tobago	
Fas	Lihtenştayn	Tuvalu	
Fiji	Litvanya	Türkiye	
Finlandiya	Lübnan	Ürdün ⁷	
Grenada	Lüksemburg	Vanuatu	
Guyana	Macaristan	Yeni Zelanda	
Güney Afrika	Makedonya	Yunanistan	
Hırvatistan	Malezya		

2. Yarı Başkanlıkla Yönetilen Ülkeler

Yarı başkanlıkla yönetilen ülkeler büyük ölçüde Fransa, Portekiz ve geçmişte bu ülkelerin sömürgesi olan ülkelerden meydana gelmektedir. Yarı başkanlık içinde tasnif edilen Polonya yarı başkanlıktan parlamenter sisteme doğru geçiş yapmış, AB'nin büyük çoğunluğunda olduğu gibi parlamenter sistem içinde yer almıştır. Sovyet Blokunun dağılmasından sonra yarı başkanlıkla yönetilen Kırgızistan ise 2000'li yıllarda yaşadığı siyasi karışıklıklardan sonra cumhurbaşkanının yetkilerini sembolik bir rolle sınırlandırarak parlamenter sisteme geçmiştir. Asya ülkelerinden Moğolistan halen yarı başkanlıktan parlamenter sisteme doğru bir süreç yaşamaktadır.

Liste 2. Yarı Başkanlık Sistemiyle Yönetilen Ülkeler

Burkina Faso	İran ⁸	Romanya
Cezayir	Kamerun ⁹	Rusya
Cibuti ¹⁰	Kuzey Kıbrıs	Sao Tome ve Principe

5. "Organisation Structure", Parliament of Singapore, <https://www.parliament.gov.sg/organisation-structure>, (Erişim: 3 Şubat 2016).

6. "State: Political System", Slovenia. Si, <http://www.slovenia.si/slovenia/state>, (Erişim: 5 Şubat 2016). "Political System", Government of the Republic of Slovenia, http://www.vlada.si/en/about_slovenia/political_system, (Erişim: 5 Şubat 2016).

7. "Prime Ministry", The Hashemite Kingdom of Jordan: The Official Site of the Jordanian e-Government, http://www.jordan.gov.jo/wps/portal/lut/p/b1/04_SjzQ0tjS1NLYwNNCPOL_KSyzLTE8syczPS8wB8aPM4sMsvS3CvN0NDSw83C0MPL0MjMx8zZ2MDVwN9YNT8_RzoxwVAdrPvkU!/?nameEntity=The%20Prime%20Ministry, (Erişim: 3 Şubat 2016).

8. "Islamic Republic of Iran: An Islamic Popular System (13)", Iran English Radio, <http://english.irib.ir/analysis/articles2/item/169658-islamic-republic-of-iran,-an-islamic-popular-system-13>, (Erişim: 2 Şubat 2016). Lowell Barrington, *Comparative Politics: Structures and Choices*, 2. Baskı, Wadsworth: Cengage Learning, 2012, s. 26.

9. "Government", Services du Premier Ministre du Cameroun, <http://www.spm.gov.cm/en/government.html>, (Erişim: 5 Şubat 2016).

10. "Djibouti: Government", Global Edge, Michigan State University, <http://globaledge.msu.edu/countries/djibouti/government>, (Erişim: 4 Şubat 2016).

Dünyada 59
ülke başkanlık
sistemiyle
yönetilmektedir.
Bu ülkelerin
ağırlıklı kısmı
Latin Amerika,
Afrika, Orta Asya
ile Filipinler¹⁷
ve Endonezya
gibi Asya Pasifik
ülkelerinden
oluşmaktadır.

Çin ¹¹	Madagaskar	Senegal
Demokratik Kongo	Mali	Sırbistan
Doğu Timor	Mısır	Sri Lanka
Ermenistan ¹²	Moğolistan	Suriye
Filistin	Moritanya	Tanzanya ¹³
Fransa	Namibya ¹⁴	Tayvan ¹⁵
Gabon	Nijer	Togo
Gine Bissau	Orta Afrika	Tunus
Gürcistan	Peru ¹⁶	Ukrayna
Haiti	Polonya	Yeşil Burun
Hong Kong	Portekiz	

3. Başkanlık Sistemiyle Yönetilen Ülkeler

Dünyada 59 ülke başkanlık sistemiyle yönetilmektedir. Bu ülkelerin ağırlıklı kısmı Latin Amerika, Afrika, Orta Asya ile Filipinler¹⁷ ve Endonezya gibi Asya Pasifik ülkelerinden oluşmaktadır.

Liste 3. Başkanlık Sistemiyle Yönetilen Ülkeler

Afganistan	Gine	Nikaragua
ABD	Guatemala	Özbekistan
Angola ¹⁸	Güney Kore	Palau
Arjantin	Güney Sudan	Panama
Azerbaycan ¹⁹	Honduras	Paraguay
Belarus	Kazakistan	Porto Riko
Benin	Kenya	Ruanda
Bolivya	Kıbrıs	Seyşeller
Brezilya	Kolombiya	Sierra Leone
Burundi	Komor	Sudan
Çad	Kongo	Surinam
Dominik Cumhuriyeti	Kosta Rika	Şili

11. Barrington, a. g. e., s. 188.

12. "Government System", The Government of the Republic of Armenia, <http://www.gov.am/en/gov-system>, (Erişim: 6 Şubat 2016) .

13. "The Cabinet: 12 December 2015 – Present", Embassy of Tanzania, Germany, <http://www.tanzania-gov.de/tanzania/the-cabinet>, (Erişim: 2 Şubat 2016) .

14. "Executive Branch", Government of Namibia, <http://www.gov.na/executive>, (Erişim: 6 Şubat 2016) .

15. Benjamin Reilly, "Semi-presidential democracy in East Asia", East Asia Forum: Economics, Politics and Public Policy in East Asia and the Pacific, <http://www.eastasiaforum.org/2008/11/08/semi-presidentialism-and-democratic-development-in-east-asia-grows> (Erişim: 2 Şubat 2016) .

16. Matthew Søberg Shugart, "Semi-Presidential Systems: Dual Executive And Mixed Authority Patterns", French Politics, 2005, no. 3, ss. 323-351. Robert Elgie, "What is Semi-Presidentialism and Where is It Found?", Robert Elgie ve Sophia Moestrup (ed.), *Semi-Presidentialism Outside Europe: A Comparative Study*, London, New York: Routledge, 2007. Clark vd. ise Peru'yu başkanlık sistemi içinde sınıflandırmaktadır, bkz., Clark, Golder ve Golder, a. g. e., s. 465.

17. Parlamenter sistemle yönetilen Malezya ile başkanlık sistemi ile yönetilen Filipinler üzerine istikrar konusunda yapılmış bir çalışma için bkz., H. Emre Bağce, "The Role of Political Institutions in Tackling Political Fragmentation and Polarization: Presidentialism versus Parliamentarism", C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, cilt. 3, sayı. 1, 2002, ss. 147-162, Çevrimiçi: <http://www.emrebagce.com/yayinlar/The-role-of-political-institutions-in-tackling-political-fragmentation-and-polarization.pdf>.

18. "Government: Overview", Embassy of Angola Washington D. C., <http://www.angola.org/index.php?page=overview>, (Erişim: 2 Şubat 2016) . "Angola Country Profile", BBC News, <http://www.bbc.com/news/world-africa-13036732>, 11 Ocak 2016, (Erişim: 2 Şubat 2016) . "Angola", Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/angola>, (Erişim: 2 Şubat 2016) .

19. "General Information on the Political System of AR", Azerbaycan Respublikasının Ali Mahkemesi, <http://www.supremecourt.gov.az/en/static/view/1>, (Erişim: 2 Şubat 2016) .

Ekvator	Liberya	Tacikistan
Ekvator Ginesi	Malavi	Türkmenistan
El Salvador	Maldivler	Uganda
Endonezya	Meksika	Uruguay
Fildişi Sahili ²⁰	Mikronezya ²¹	Venezuela
Filipinler	Mozambik	Zambiya
Gambiya	Myanmar (Burma/Birmanya)	Zimbabve
Gana ²²	Nijerya	

Siyasi aktörler istikrar dediklerinde siyasi, sosyal, ekonomik istikrardan ziyade hükümet istikrarından söz etmektedirler. Yani bir partinin tek başına iktidarda bulunmasına indirgemektedirler istikrarı.

4. Dünyada İstikrar Nasıl Ölçülmektedir?

İstikrar konusu siyasi aktörler tarafından birçok durumda kendi konumlarını güçlendirmek ve beklentilerini haklı çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. Özellikle iktidarda bulunan siyasi aktörlerin değişime karşı istikrar vurgusu yapmasını bu kapsamda değerlendirmek gerekir²³. Türkiye de bu bakımdan bir istisna oluşturmamaktadır. Siyasi aktörler istikrar dediklerinde siyasi, sosyal, ekonomik istikrardan ziyade hükümet istikrarından söz etmektedirler. Yani bir partinin tek başına iktidarda bulunmasına indirgemektedirler istikrarı. Yürütmeyi denetlemek üzere uygulanan mekanizmalardan, çok başlılık denerek kurtulmak istenmesi gibi, bu sav da makul gerekçelerden uzak bulunmaktadır. Kaldı ki birçok Afrika, Ortadoğu ve Latin Amerika ülkesinin gösterdiği üzere, bir kişinin veya hükümetin değişmeden, uzun süre yönetimde bulunması istikrardan ziyade istikrarsızlık ve çatışma kaynağı da olabilmektedir. Denetim mekanizmalarının işlemediği veya zayıf işlediği bir yönetim demokrasiden ziyade otoriter nitelikler sergiler. Bu çerçevede, istikrar kavramı daha kapsamlı bir çerçeve içinde ele alınmak zorundadır. İstikrarın ne olup olmadığını, nasıl ölçülmesi gerektiğini kavramak için Foreign Policy ve Birleşmiş Milletler Vakfı işbirliği ile Barış Fonu tarafından hazırlanan Kırılğan Devletler Endeksi büyük önem taşımaktadır²⁴.

Kırılğan Devletler Endeksi'ne göre 178 ülkede istikrar ve yönetimin halk üzerinde uyguladığı baskı seviyesi ölçülmekte; ülkeler istikrar düzeylerine göre her yıl sıralanmaktadır. Bunun için 12 temel siyasi, sosyal ve ekonomik gösterge ve 100'ü aşkın alt gösterge incelenmekte, ülkelerin istikrara dair durumu bu endeks değerlerine göre belirlenmektedir²⁵.

20. "Côte D'ivoire: Public Administration Country Profile", United Nations Division for Public Administration and Development Management (DPADM), Department of Economic and Social Affairs (DESA), September 2007, Çevrimiçi: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan028168.pdf>, (Erişim: 2 Şubat 2016).

21. "Executive Branch", Government of the Federated States of Micronesia, <http://www.fsmgov.org/ngovt.html>, (Erişim: 3 Şubat 2016).

22. "The Executive Powers of State", The Presidency, Republic of Ghana, <http://www.presidency.gov.gh/executive>, (Erişim: 3 Şubat 2016).

23. Birçok ülkede yapılan seçimler ve seçim kampanyaları bu bakımdan ele alındığında, siyasi aktörlerin kendi konumlarını sürdürme talebini istikrar olarak sunduğu çok sayıda örneğe rastlanacaktır.

24. The Fund For Peace, Fragile States Index 2015, 2015, s. 3. Çevrimiçi: <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2015>.

25. Ayrıntılı bilgi için bkz., Bağcı, a. g. e, 15. Bölüm. Kategoriler, alt kategoriler ve 12 kategoriye göre ülke sıralaması için bkz., Fragile States Index 2015, ss. 17, 35-38.

*İnsan hakları
ve hukukun
üstünlüğü
kategorisi altında
basın özgürlüğü,
medeni
özgürlükler, siyasi
özgürlükler, insan
kaçakçılığı, siyasi
hükümlüler,
tutukluluk, dini
baskı, işkence
ve idamlar
bulunuyor.*

a) İstikrarı Ölçmede Kullanılan Sosyal Göstergeler

Sosyal göstergeler arasında 1) demografik baskı, 2) mülteciler ve göçmenler, 3) gruplar arasında huzursuzluklar, 4) insan kaçıışı ve beyin göçü kategorileri bulunmaktadır.

Bu kategorilerden demografik baskı altında doğal afetler, hastalıklar, çevre, kirlilik, yiyecek kıtlığı, kötü beslenme, su kıtlığı, nüfus büyümesi, gençlikteki aşırı artış ve ölümler sayılmaktadır.

Mülteciler ve göçmenler kategorisi altında yerinden edilme, mülteci kampları, göçmen kampları, yerinden edilmeye bağlı hastalıklar, kişi başı mülteci, kişi başı göçmen ve hazmetme kapasitesi bulunuyor.

Gruplar arası huzursuzluk kategorisi altında ayrımcılık, güçsüzlük, etnik şiddet, topluluklar arası şiddet, mezhepsel şiddet ve dinsel şiddet yer alıyor.

İnsan kaçıışı ve beyin göçü kategorisi altında kişi başı göç, insan sermayesi, eğitimli vatandaşların göçü değerlendiriliyor.

b) İstikrarı Ölçmede Kullanılan Ekonomik Göstergeler

Ekonomik göstergeler arasında 1) eşitsiz ekonomik kalkınma ile 2) yoksulluk ve ekonomik gerileme kategorileri bulunmaktadır.

Eşitsiz ekonomik kalkınma kategorisi altında Gini katsayısı, en yüksek %10'un gelirden aldığı pay, en alttaki %10'un gelirden aldığı pay, hizmetlerin kent ve kırsal arasında dağılımı, hizmetlere ulaşım ve geçekondü nüfusu hesaba katılmaktadır.

Yoksulluk ve ekonomik gerileme kategorisi altında, iktisadi açık, kamu borçları, işsizlik, genç işsizliği, satın alma gücü, kişi başı GSYH, GSYH büyüme hızı ve enflasyon verileri değerlendiriliyor.

c) İstikrarı Ölçmede Kullanılan Siyasi ve Askeri Göstergeler

Siyasi ve askeri göstergeler arasında 1) devletin meşruiyeti, 2) kamu hizmetleri, 3) insan hakları ve hukukun üstünlüğü, 4) güvenlik aygıtı, 5) yönetici elit arasında hizipleşme ve 6) harici müdahaleler ele alınmaktadır.

Devletin meşruiyeti kategorisi altında yolsuzluk, yürütmenin etkililiği, siyasi katılım, seçim süreçleri, demokrasi düzeyi, yasadışı ekonomi, uyuşturucu ticareti, protesto ve gösteriler ve iktidar mücadeleleri inceleniyor.

Kamu hizmetleri kategorisi altında, polis hizmetleri, suçluluk, eğitim koşulları, okuryazarlık, su ve temizlik, altyapı, kaliteli sağlık hizmeti, iletişim hizmetleri, internet erişimi, enerji güvenilirliği ve yollar bulunmaktadır.

İnsan hakları ve hukukun üstünlüğü kategorisi altında basın özgürlüğü, medeni özgürlükler, siyasi özgürlükler, insan kaçakçılığı, siyasi hükümlüler, tutukluluk, dini baskı, işkence ve idamlar bulunuyor.

Güvenlik aygıtı kategorisi altında iç çatışmalar, küçük silahların yayılması, ayaklanmalar ve protestolar, çatışmalardan kaynaklanan ölümler, askeri darbeler, isyanlar, saldırganlık, bombalamalar, siyasi mahkûmlar dikkate alınıyor.

Yönetici elit arasında hizipleşme kategorisi altında iktidar mücadeleleri, sığınmacılar, kusurlu seçimler, siyasi rekabet bulunmaktadır.

Harici müdahale kategorisi altında ise dış yardımlar, barış gücü bulunması, BM görevlilerinin bulunması, yabancı askeri müdahaleler, yaptırımlar ve kredi dereceleri ölçülmektedir.

5. Yönetim Sistemlerine Göre Ülkelerin İstikrar Durumu

Barış Fonu'nun hazırladığı 2015 Kırılğan Devletler Endeksi'nde 2014 verileri kullanılmaktadır. Endeksteeki değerler ne kadar düşük ise o kadar

olumlu olarak yorumlanmaktadır. Çünkü yüksek endeks değeri, ülkenin kırılabilirliğinin veya istikrarsızlığının yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Endekste ülkeler kırılabilirlik bakımından sürdürülebilir, kararlı, ikaz ve alarm düzeylerine göre değerlendirilmekte; bu düzeyler yüksek sürdürülebilir düzeyden çok yüksek alarm düzeyine kadar 11 alt kategoriye ayrılmaktadır. 0-19, 9 aralığı çok sürdürülebilir, 20-29, 9 aralığı sürdürülebilir, 30-39, 9 aralığı çok kararlı, 40-49, 9 aralığı kararlı, 50-59, 9 az kararlı, 60-69, 9 aralığı düşük ikaz, 70-79, 9 aralığı ikaz, 80-89, 9 aralığı yüksek ikaz, 90-99, 9 aralığı alarm, 100-109, 9 aralığı yüksek alarm, 110-119, 9 aralığı çok yüksek alarm düzeyleri olarak tanımlanmaktadır²⁶.

Ülkelerin endeks değerlerinin, yönetim sistemlerine göre ayrıştırılmasıyla aşağıdaki tablo elde edilmiştir. Bu tabloda ülkeler yönetim sistemlerine göre "çok sürdürülebilir" düzeyden "çok yüksek alarm" düzeyine doğru listelenmiş ve bu yolla ne kadarının parlamenter, yarı başkanlık veya başkanlık sistemiyle yönetildiği belirlenmiştir²⁷.

Tablo 1. Yönetim Sistemlerine Göre Ülkelerin İstikrar Durumu

DURUM	Parlamenter Ülkeler			Yarı Başkanlık Ülkeleri			Başkanlık Ülkeleri			
	Sıra	Ülke	Değer	Sıra	Ülke	Değer	Sıra	Ülke	Değer	
ÇOK SÜRDÜRÜLEBİLİR	1	Finlandiya	17,8							
	2	İsveç	20,2							
SÜRDÜRÜLEBİLİR	3	Norveç	20,8							
	4	Danimarka	21,5							
	5	Lüksemburg	22,2							
	6	İsviçre	22,3							
	7	Yeni Zelanda	22,6							
	8	İzlanda	23,4							
	9	Avustralya	24,3							
	10	İrlanda	24,7							
	11	Kanada	25,7							
	12	Avusturya	26							
	13	Hollanda	26,8							
	14	Almanya	28,1	15	Portekiz	29,7				
	ÇOK KARARLI	16	Belçika	30,4						
		17	Slovenya	31,6						
18		İngiltere	33,4	19	Fransa	33,7				
20		Singapur	34,4				21	ABD	35,3	
22		Japonya	36				23	Güney Kore	36,3	
25		Çek Cumhuriyeti	37,4	26	Polonya	39,8	24	Uruguay	36,5	
KARARLI	27	İspanya	40,9							
	27	Malta	40,9							
	30	Slovakya	42,6				29	Şili	41,5	
	31	Litvanya	43							
	32	İtalya	43,2							
	33	Estonya	43,8							
	34	Mauritius	45,2							
	35	Birleşik Arap Emirlikleri	46,2				37	Kosta Rika	46,7	

Endekste ülkeler kırılabilirlik bakımından sürdürülebilir, kararlı, ikaz ve alarm düzeylerine göre değerlendirilmekte; bu düzeyler yüksek sürdürülebilir düzeyden çok yüksek alarm düzeyine kadar 11 alt kategoriye ayrılmaktadır.

26. Fragile States Index 2015, s. 6 vd.

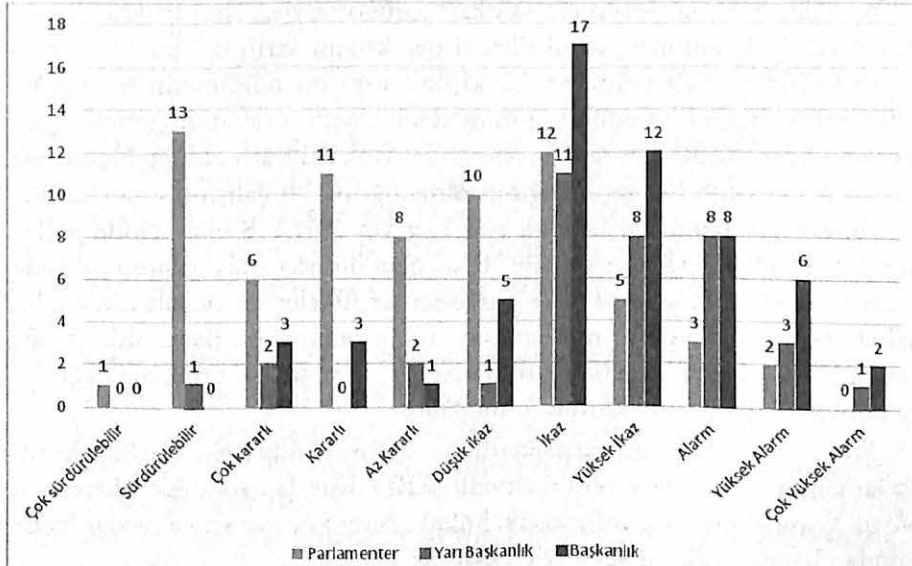
27. Endekste ülkeler bu tablodakinin tersine çok yüksek alarm düzeyinden çok sürdürülebilir düzeye doğru sıralanmıştır.

	39 Letonya	48,6			38 Arjantin	47,6
	40 Macaristan	49,1				
	41 Barbados	49,3				
AZ KARARLI	42 Hırvatistan	51				
	43 Bahamalar	51,6				
	45 Yunanistan	52,6				
	47 Karadağ	54,2	46 Romanya	54,2	48 Panama	54,6
	49 Bulgaristan	55,4				
	51 Kuveyt	57,5	50 Moğolistan	57		
	52 Antigua ve Barbuda	57,8				
53 Trinidad ve Tobago	58,7					
DÜŞÜK KAZ	54 Arnavutluk	61,9			55 Soygeller	62,1
	57 Botswana	62,8			56 Brezilya	62,6
	59 Grenada	63,4				
	60 Bahreyn	64,3				
	61 Makedonya	64,5				
	62 Jamaika	64,6				
	63 Belize	65,3			65 Kıbrıs	66,2
	64 Malezya	65,9				
66 Güney Afrika	67			69 Kazakistan	68,3	
68 Samoa	68,2			70 Surinam	68,4	
			71 Ermenistan	69,7		
KAZ	72 Guyana	70,5	73 Namibya	70,8	74 Dominik Cumhuriyeti	71,2
			75 Gabon	71,3	75 Paraguay	71,3
					77 El Salvador	71,4
	83 Moldova	73			79 Meksika	71,8
			80 Peru	71,9	80 Gana	71,9
	89 Türkiye	74,5	84 Yeşil Burun	73,5	85 Mikronezya	73,6
	90 Fas	74,6	86 Sao Tome ve Principe	73,7		
			87 Sırbistan	73,8	88 Maldivler	74,2
					91 Endonezya	75
			93 Tunus	75,8	92 Belçika	75,6
			95 Ukrayna	76,3	94 Ekvator	75,9
	97 Fiji	76,8	96 Çin	76,4		
	98 Ürdün	76,9			99 Azerbaycan	77,3
	100 Bosna Hersek	77,4			101 Türkmenistan	77,5
					102 Bolhya	78
105 Butan	78,7			103 Honduras	78,2	
				104 Venezuela	78,6	
108 Tayland	79,1	109 Gürcistan	79,3	106 Benin	78,8	
110 Hindistan	79,4			107 Nikaragua	79	
110 İsrail/Batı Şeria	79,4					
113 Lesoto	79,9	112 Cezayir	79,6			
		114 Rusya	80	115 Guatemala	80,4	
		116 Tanzanya	80,8			
117 Kırgızistan	82,2	119 Senegal	83	118 Kolombiya	82,5	
				120 Komor	83,3	
121 Papua Yeni Gine	83,4	123 Madagaskar	83,6	121 Tacikistan	83,4	
				125 Ekvator Ginesi	84,8	
				126 Zambiya	85,2	
				127 Gambiya	85,4	
				127 Özbekistan	85,4	
129 Solomon Adaları	85,9			130 Filipinler	86,3	
		132 Togo	86,8	133 Malavi	86,9	
				133 Mozambik	86,9	
YÜKSEK KAZ						

	136 Kamboçya	87,9	135 İran	87,2			
	137 Lübnan	88,1	137 Cibuti	88,1	137 Angola	88,1	
			140 Burkina Faso	89,2			
ALARM	143 Nepal	90,5	141 Mısır	90	142 Ruanda	90,2	
			144 Doğu Timor	90,6	146 Kongo	90,8	
	147 Bangladeş	91,8	144 Sri Lanka	90,6	148 Sierra Leone	91,9	
			149 Mali	93,1	152 Myanmar	94,7	
	159 Etiyopya	97,5	151 Kamerun	94,3	156 Uganda	97	
		153 Moritanya	94,9	157 Liberya	97,3		
			160 Nijer	97,8	158 Kenya	97,4	
YÜKSEK ALARM	166 Pakistan	102,9	162 Gine-Bissau	99,9	161 Burundi	98,1	
	167 Irak	104,5			163 Zimbabve	100	
			168 Haiti	104,5	164 Fildişi Sahili	100	
			170 Suriye	107,9	165 Nijerya	102,4	
		174 Demokratik Kongo	109,7	169 Gine	104,9		
ÇOK YÜKSEK ALARM			176 Orta Afrika	111,9	171 Afganistan	107,9	
					173 Çad	108,4	
					175 Sudan	110,8	
				178 Güney Sudan	114,5		

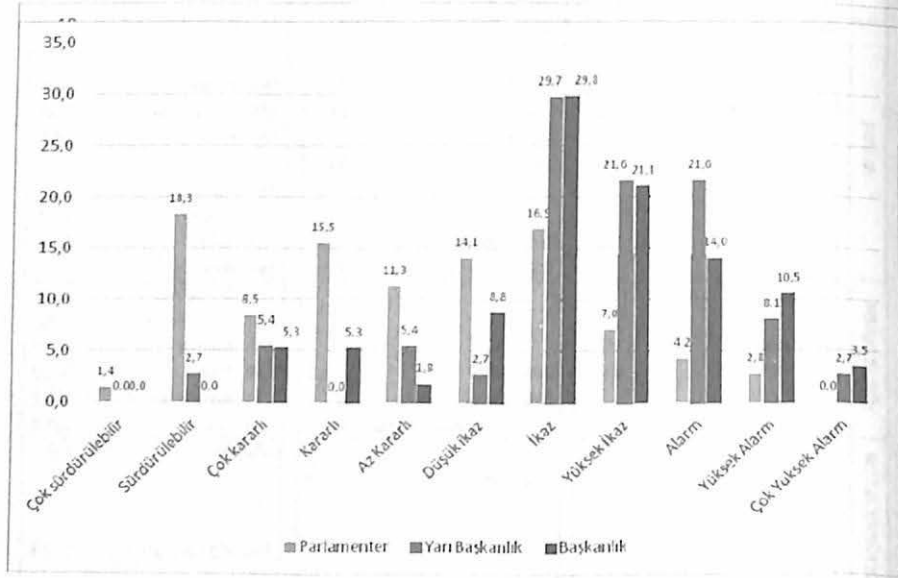
Ülkelerin yönetim sistemlerine göre 11 kategori altında istikrar durumu aşağıdaki grafiklerde görülmektedir. İlk grafikte yönetim sistemlerine göre ülkelerin sayısal dağılımı, ikinci grafikte ise, yüzdeleri yer almaktadır. Bu şekilde istikrar durumları bakımından yönetim sistemleri arasında daha sağlıklı karşılaştırma imkânı doğmaktadır.

Grafik 1. Ülkelerin Yönetim Sistemlerine Göre İstikrar Durumu (Ülke Sayıları)

Tablo ve grafikler göstermektedir ki, gelişmiş ülkelerin ağırlıklı kısmı parlamenter sistem ile yönetilmektedir. ABD dışında başkanlık ülkelerinin büyük kısmı ekonomik gelişmişlik, hukuk, demokrasi ve siyasi haklar bakımından hayli düşük bir seyir izlemektedir.

Grafik 2. Ülkelerin Yönetim Sistemlerine Göre İstikrar Durumu (Yüzde)

Grafiklerde görüldüğü üzere, parlamenter ülkelerin ağırlıklı kısmı sürdürülebilir ve kararlı kategorisinde yer alırken, başkanlık ve yarı başkanlık ülkelerinin ağırlıklı kısmı istikrar açısından ikaz ve alarm kategorisinde bulunmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirmeler

Bu makalede incelenen endeks kategorileri ve değerleri istikrar konusunun nasıl ele alınması ve ölçülmesi gerektiğini sarıh bir şekilde ortaya koymaktadır. Haliyle istikrarın bir kişinin veya bir hükümetin tek başına yönetimi şeklinde tarif edilmesinin ne denli zayıf bir sav olduğunu da gösteriyor. Diğer yandan başkanlık sisteminin daha istikrarlı olduğu biçiminde bir savın herhangi bir geçerliliğinin olmadığı da bu çalışma sonuçlarında görülmektedir. İstikrar açısından endekste yer alan 178 ülke içinde parlamenter ülkeler 55, 55 ortalama ile 70, 20 olan dünya ortalamasının üstünde bulunmaktadır; bu sonuca göre parlamenter ülkeler en düşük kırılma haliyle en yüksek istikrar ortalamasına sahip bulunuyor. Başkanlık ve yarı başkanlık sistemi ile yönetilen ülkeler ise 79, 48 ve 80, 28 ortalama değerler ile dünya ortalamasının altında kalmaktadır.

Tablo ve grafikler göstermektedir ki, gelişmiş ülkelerin ağırlıklı kısmı parlamenter sistem ile yönetilmektedir. ABD dışında başkanlık ülkelerinin büyük kısmı ekonomik gelişmişlik, hukuk, demokrasi ve siyasi haklar bakımından hayli düşük bir seyir izlemektedir.

İstikrar ve sürdürülebilirlik açısından en üstte yer alan Finlandiya, İsveç, Norveç, Danimarka, Lüksemburg, İsviçre, Yeni Zelanda ve İzlanda gibi ül-

keler parlamenter sistemle yönetiliyor. Bu çalışmada ortaya çıkan bulgular takip edildiğinde, Angola veya Zimbabve gibi birçok geri kalmış ülkede seçimle veya askeri darbelerle yönetime gelen yöneticilerin, kişisel yönetimlerini pekiştirmesinin veya değişime direnç göstermesinin zemini ve sonuçları da görülebiliyor.

Sonuç olarak, yönetim sistemlerine dair yürütülen tartışmalarda 'parlamenter sistem mi tercih edilmeli, yoksa başkanlık mı' sorusuna cevap aranırken, umulur ki bu çalışma akademisyenlere, uzmanlara, karar alıcılara ve vatandaşlara mütevazı bir yol haritası sunmuş olsun.

Kaynakça

"Angola Country Profile", BBC News, <http://www.bbc.com/news/world-africa-13036732>, 11 Ocak 2016, (Erişim: 2 Şubat 2016) .

"Angola", Freedom House, <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/angola>, (Erişim: 2 Şubat 2016) .

Bağce, H. Emre, Parlamenter Sistem mi, Başkanlık mı?: Yoksulluktan Hukukun Üstünlüğüne Ülkelerin Dünyadaki Yeri, İstanbul: Gonca Yayınevi, 2016.

Bağce, H. Emre, "The Role of Political Institutions in Tackling Political Fragmentation and Polarization: Presidentialism versus Parliamentarism", C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, cilt. 3, sayı. 1, 2002, ss. 147-162, Çevrimiçi: <http://www.emrebagce.com/yayinlar/The-role-of-political-institutions-in-tackling-political-fragmentation-and-polarization.pdf>.

Barrington, Lowell, Comparative Politics: Structures and Choices, 2. Baskı, Wadsworth: Cengage Learning, 2012.

Clark, William Roberts, Matt Golder, Sona Nadenichek Golder, Principles of Comparative Politics, 2. Baskı, Los Angeles, London, New York: Sage Publications, 2013.

"Côte D'ivoire: Public Administration Country Profile", United Nations Division for Public Administration and Development Management (DPADM), Department of Economic and Social Affairs (DESA), September 2007, Çevrimiçi: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/un/unpan028168.pdf>, (Erişim: 2 Şubat 2016) .

"Djibouti: Government", Global Edge, Michigan State University, <http://globaledege.msu.edu/countries/djibouti/government>, (Erişim: 4 Şubat 2016) .

Elgie, Robert, "What is Semi-Presidentialism and Where is It Found?", Robert Elgie ve Sophia Moestrup (ed.), Semi-Presidentialism Outside Europe: A Comparative Study, London, New York: Routledge, 2007.

"Executive Branch", Government of Namibia, <http://www.gov.na/executive>, (Erişim: 6 Şubat 2016) .

"Executive Branch", Government of the Federated States of Micronesia, <http://www.fsmgov.org/ngovt.html>, (Erişim: 3 Şubat 2016) .

"General Information on the Political System of AR", Azerbaycan Res-

publikasının Ali Mahkemesi, <http://www.supremecourt.gov.az/en/static/view/1>, (Erişim: 2 şubat 2016) .

“Government System”, The Government of the Republic of Armenia, <http://www.gov.am/en/gov-system>, (Erişim: 6 şubat 2016) .

“Government: Overview”, Embassy of Angola Washington D. C., <http://www.angola.org/index.php?page=overview>, (Erişim: 2 şubat 2016) .

“Government”, Services du Premier Ministre du Cameroun, <http://www.spm.gov.cm/en/government.html>, (Erişim: 5 şubat 2016) .

“Government”, The Government of the Republic of Nauru, <http://www.naurugov.nr/government.aspx>, (Erişim: 4 şubat 2016) .

“Information about the President’s Office”, The Government of the Republic of Nauru, <http://www.naurugov.nr/government/the-president's-office.aspx>, (Erişim: 4 şubat 2016) .

“Islamic Republic of Iran: An Islamic Popular System (13) ”, Iran English Radio, <http://english.irib.ir/analysis/articles2/item/169658-islamic-republic-of-iran,-an-islamic-popular-system-13>, (Erişim: 2 şubat 2016) .

“Organisation Structure”, Parliament of Singapore, <https://www.parliament.gov.sg/organisation-structure>, (Erişim: 3 şubat 2016) .

“Political System”, Slovak Republic. Org, <http://www.slovak-republic.org/politics>, (Erişim: 5 şubat 2016) .

“Prime Ministry”, The Hashemite Kingdom of Jordan: The Official Site of the Jordanian e-Government, http://www.jordan.gov.jo/wps/portal/!ut/p/b1/04_SjzQ0tjS1NLYwNNCP0I_KSyzLTE8syczPS8wB8aPM4sMsvS3CvN0NDSw83C0MPL0MjMx8zZ2MDVwN9YNT8_RzoxwVAdrPvkU!/?nameEntity=The%20Prime%20Ministry, (Erişim: 3 şubat 2016) .

Reilly, Benjamin, “Semi-presidential Democracy in East Asia”, East Asia Forum: Economics, Politics and Public Policy in East Asia and the Pacific, <http://www.eastasiaforum.org/2008/11/08/semi-presidentialism-and-democratic-development-in-east-asia-grows> (Erişim: 2 şubat 2016) .

Sánchez, Roberto Gándara, “Parliamentary and Presidential Systems”, Puerto Rico Encyclopedia, <http://www.encyclopediapr.org/ing/article.cfm?ref=13010903>, 11 Eylül 2014 (Erişim: 2 şubat 2016) .

Shugart, Matthew Søberg, “Semi-Presidential Systems: Dual Executive And Mixed Authority Patterns”, French Politics, 2005, no. 3, ss. 323-351.

“State: Political System”, Slovenia. Si, <http://www.slovenia.si/slovenia/state>, (Erişim: 5 şubat 2016) .

“Switzerland’s Political System”, The Federal Council: The Portal of the Swiss Government, <https://www.admin.ch/gov/en/start/federal-council/political-system-of-switzerland.html>, (Erişim: 2 şubat 2016) .

“The Cabinet: 12 December 2015 – Present”, Embassy of Tanzania, Germany, <http://www.tanzania-gov.de/tanzania/the-cabinet>, (Erişim: 2 şubat 2016) .

“The Executive Powers of State”, The Presidency, Republic of Ghana, <http://www.presidency.gov.gh/executive>, (Erişim: 3 şubat 2016) .

The Fund For Peace, Fragile States Index 2015, 2015, Çevrimiçi: <http://fsi.fundforpeace.org/rankings-2015>.